

Universitatea de Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere
The North University of Baia Mare, Faculty of Letters

Amurgul gândurilor O radiografie sumară

The Dusk of Thoughts - an Abbreviated Radiogram

In „The Dusk of Thoughts”, Cioran’s last finished Romanian book, the reader finds a Cioran wandering through various French landscapes, the perception of which is then turned into a pretext for the typical Cioranian reflections on existence and its meaning/meaninglessness. The fragments and aphorisms contained in the book are neither properly philosophical nor properly poetical, but somewhere in-between. The prevailing mood could be characterized as Symbolist due to the resemblance to the melancholy exhibited by the poets belonging to the latter half of the nineteenth century French literary movement of that name.

Keywords: Symbolism, Cioran, dusk, nature, sea, Nietzsche, landscape

Institution’s address: Str. Victoriei, nr. 76, 430122 Baia Mare, România, tel.: 0262-276305, fax: 0262-275436

Personal e-mail: avalon_byrne@yahoo.com

Amurgul gândurilor este a cincea carte scrisă și publicată de Cioran, făcând parte din „perioada românească”. Ea apare în 1940 și este rodul șederii în Franța a lui Cioran, între anii 1937-40, după experiența nu foarte reușită a unui an de profesorat la Brașov. După cum se știe, după o scurtă revenire în țară în timpul guvernării național-legionare, Cioran va rămâne pentru tot restul vieții în Franța. Această primă perioadă petrecută în Hexagon care coincide cu scrierea „Amurgului gândurilor” era în mod oficial destinată redactării lucrării de doctorat, care, alt amănunt celebru, n-a mai fost redactată niciodată, în toată jumătatea de veac pe care Cioran o va mai trăi în Franța. Cioran va fi prea confiscat de Mediterana și de propriul său mic Tur al Franței pe care-l va parcurge pe bicicletă.

Cartea de care ne ocupăm are identitatea ei proprie în cadrul operei cioraniene. După ce „Pe culmile disperării” cultivase arta paroxismului, „Cartea amăgirilor” îl inițiasse pe cititor în amărăciunile lucide, prin „Schimbarea la față” se căutase un refugiu în proiectul politic gigantesc, în autoiluzionarea asumată și în delir, iar prin „Lacrimi și sfinți” se explorase domeniul misticii, ascezei și înălțării – sau al adâncirii, în aceeași măsură – , chiar dacă exersate acestea în imperiul vacuității și al părăsirii de către divinitate, în „Amurgul gândurilor”, în sfârșit, regăsim un soi de

etapă „simbolistă” a cugetării, simțirii și, nu în ultimul rând, scrisului cioranian, dacă ne putem permite transferarea acestui important concept din domeniul literaturii și din taxonomia curentelor literare în observații de critică filosofică.

În cele ce urmează, vom încerca să evidențiem unele dintre leitmotivale și dominantele acestei cărți, caracteristici specifice în primul rând ei, dar și unele dintre trăsăturile mai relevante pentru întreaga operă și gândire cioraniană, așa cum se găsesc ele în această carte.

Să vedem, bunăoară, cum stăm cu „simbolismul” menționat înainte ca o notă specifică acestei cărți, una care nu se configurase încă foarte clar în precedentele cărți. Cioran vorbise deja în acestea despre decepțiile filosofiei și ale lucidității, se referise la artiști și mai cu seamă la poeți ca la niște ființe privilegiate, aflate mai aproape de miezul lucrurilor, a căror viață s-ar derula nu în înălțimile vide ale filosofiei, ci ar fi una mult mai plină de substanță. Este declarată un fel de invidie din partea autorului, simulată sau nu, față de aceste ființe oarecum inferioare – pentru că mai puțin „lucide” – , dar „geniale”, fericite în tulburările lor și în amestecul lor binecuvântat cu „pământul”. Reflecții asemănătoare continuă să fie emise și în această carte, cum ar fi aceasta: „Ce-i un artist? Un om care știe tot – fără să-și dea seama. Un filosof? Un om care-și dă seama, dar nu știe nimic. În artă *se poate* orice; în filosofie... Dar ea nu-i decât deficiența instinctului

creator în folosul reflexiei.”¹ – [italicele sunt ale autorului]. Dată fiind persistența în această opinie, Cioran se pare că, în mod mai deosebit începând cu această carte, hotărăște să „încerce” unele din aromele poeticului, dacă filosofia nu poate aduce nicio consolare, ba e chiar un fel de impotență, cum am văzut. Acestui fapt îi datorăm stilul mai poetic al culegerii, care, firește, pe de altă parte, nu era decât o vocație latentă a scrisului autorului, care acum se va manifesta mai necenzurată. Apar mai des referiri la elemente din natură, care, desigur, au puternice conotații sufletești sau metafizice. Dar nu orice emoții și trăiri sunt încurajate, ci au prioritate melancolia, visarea și sfârșeala – o gamă „simbolistă”, așadar, în sensul mai larg al cuvântului, desemnând acea subspecie a romantismului care a „bântuit” în a doua jumătate a secolului XIX mai ales în Franța și a fost etichetată drept „le mal du siècle”. Opțiunea lui Cioran pentru indeterminat și vag, dar și pentru o anumită mișcare interioară neodihnită, dar legănătoare, se reflectă în noua obsesie cioraniană pentru mare. Cioran nu face poezie; nu poate să facă poezie și este conștient de asta; însă în contextul acestei acum mai hotărâte înclinații către poetic, el face un fel de poezie *asupra* poeziei. Noua preferință simbolistă se observă și în alegerea lecturilor. Un autor menționat de vreo câteva ori este Chateaubriand. Iată un pasaj sugestiv în legătură cu acesta din urmă, dar și cu atmosfera generală a cărții, care adesea pare un jurnal de impresii

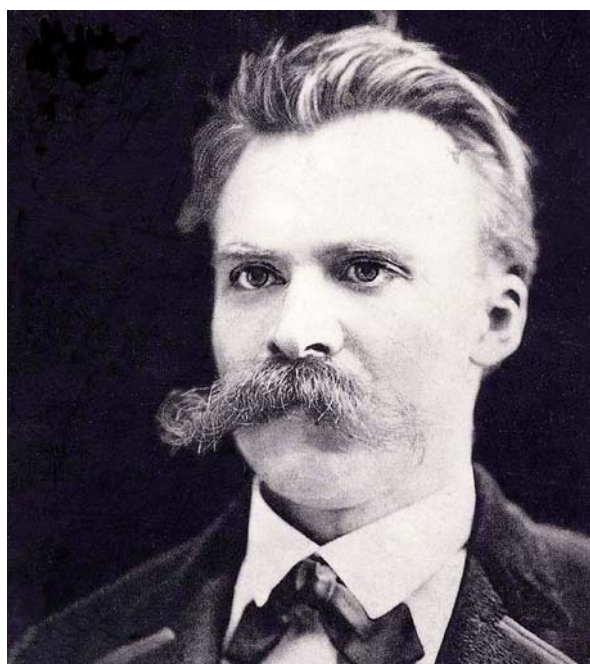
de călătorie al unui Cioran hoinar prin Franța și pasionat de peisaj: „Nicăieri mai mult ca la mare nu ești înclinat a socoti lumea o prelungire a sufletului. Și nicăieri nu ești mai capabil de un fior religios prin faptul simplu de a privi. O viață plină, cu un nimb de absolut, ar fi aceea în care orice percepție ar fi o revelație. Ești pe cale a o realiza în sugestia amurgurilor marine... Uita-voi vreodată înserarea unică de la Mont-Saint-Michel, când, între un soare în agonie și o cetate mai singură ca soarele, toate apusurile lumii mă chemau spre o măreție tristă, întrezărită-n presimțiri? Și apoi, să te primbli cu acel crepuscul în suflet prin parcul din Combourg, încercând a fi demn de plictiseala marelui René. Trebuie într-adevăr să cunoști dezolarea magnifică a anumitor zile la Saint-Malo și la Combourg, pentru ca să-l poți scuza pe Chateaubriand. E drept că, în afară de câteva pagini din *Memoriile* lui, cu greu mai poate fi recitit, căci retorica lui, având amploare, este lipsită totuși de substanță. Lamentațiile lui nu sunt destul de gândite și plictiseala lui nu-i destul de esențială. Dacă l-am iubit totuși, a fost pentru desfășurarea somptuoasă a vieții lui, pentru a fi ridicat vidul lăuntric la rangul de artă”². O mai veche feblețe de-a lui Cioran este muzica, despre care simbolistul Verlaine scria: „De la musique avant toutes choses” și al cărei cult este reluat aici cu nou aplomb. Este apreciat un simbolist – sau măcar romantic întârziat – adecvat cadrului: Wagner, cu care „asiști [...] la o ceremonie a clarobscurului, la o cosmogonie a sufletului”³.

Supără, din punct de vedere al sensibilității contemporane, frecvențele paragrafe care încep cu formula "Femeia este...". Dincolo de incorectitudinea politică, articolul hotărât, generalizator, vâdește abordarea simplificatoare și neseriozitatea. De asemenea, majoritatea pasajelor, numeroase, care tratează despre moarte și sinucidere irită prin senzația de neautenticitate. Cuvântul „moarte” este prea adesea folosit în sens metaforic, desemnând mai degrabă orice gen de stingere sau amortire, ceea ce creează în cititor impresia unui truc nelegitim, pentru că folosirea unui termen așa „tare” transferă ceva din efectul lui și asupra unor pasaje mai „inofensive”. De fapt, Cioran își demască singur procedeul atunci când scrie: „Moartea este sublimul la îndemâna fiecăruia”⁴. Cât despre apologia sinuciderii, întâlnită și ea de multe ori, ea pare și mai teatrală. Autorul era pesemne prea ocupat să admire pământul galic, pentru a comite acest gest final.

În final, sunt poate cerute unele cuvinte despre relația lui Cioran din această carte cu Nietzsche. Această raportare tăcută – numele filosofului nu mai este (în mod semnificativ, credem) pomenit, dacă nu ne înșelăm, în niciunul din fragmentele acestei cărți – dar permanentă ni se arată încă din titlul cărții, care este o aluzie la „Amurgul idolilor” a lui Nietzsche. Dar deja titlurile sunt întrucâtva opuse, idoli lui Nietzsche, cei care trebuiau alungați, nefiind cu siguranță gândurile sau gândirea în genere. Cât despre cealaltă componentă a titlului cioranian, „amurg”, ea se înscrie în tiparul simbolist al acestei scrieri, despre care am vorbit deja, reapărând de asemenea deseori pe parcursul acesteia. Ca o paranteză fie spus, nu chiar ca o glumă, „Amurgul gândurilor” are o unitate tematică atât de strânsă și o asemenea coeziune a simțirii/cugetării (întrecând probabil cărțile care o precedaseră, care nici ele, ca toate cărțile lui Cioran de altfel, nu stăteau prost din acest punct de vedere) – ținând cont că avem de-a face cu o culegere de fragmente –, încât ne-am putea imagina – lucru fără îndoială neobișnuit pentru un asemenea gen de scriere – un index la sfârșitul cărții, care să cuprindă principalii termeni recurenți cu paginile la care-i găsim. În mod cert, în listă s-ar regăsi: Chateaubriand, muzică, femeia, melancolie, amurg, sinucidere, mare, moarte, Dumnezeu, filosofia, cădere, boală, pământ, cer și poate alte câteva, dar nu prea multe, practic fiecare fragment sau aforism din carte putând fi subsumat uneia din cele 15-20 de rubrici (la un total de aproximativ 700 de fragmente). Este probabil un argument în favoarea afirmării caracterului obsesional al operei cioraniene. Revenind, însă, la relația cu Nietzsche, ar fi de subliniat conturarea încetul cu încetul în acest volum – la puțini ani de la mostra de nietzscheanism forțat pe care o reprezentase „Schimbarea la față” – a unei „ideologii” contrare celei nietzscheene, relevant în acest sens fiind de exemplu următorul pasaj: „Sunt însă popoare care nu se duc la

Friedrich Nietzsche

fund din excesul spiritului, sau care au atins culmi, dar și-au *revenit*. Olanda – a cărei pictură echivalează muzica germană – n-a degenerat în *sănătate*? După înălțimile ei istorice, i s-a «așezat» sângele, și oamenii, în locul palorii, au preferat o apoteoză a untului. Sau Suedia, nu moare eșuată-n prospețime? – Ce o împiedică să se usuce glorios în amurg?” – [italicele sunt ale lui Cioran]. Multe fragmente sună până la un punct identic aproape cu câte-o idee sau observație de tip nietzschean, pentru ca finalul sau concluzia, de fapt – accentul axiologic, dacă putem vorbi cu Blaga, să fie tocmai opus. Mai târziu, Cioran se va întoarce în mod declarat împotriva lui „Zarathustra”. Este doar unul din motivele pentru care „Amurgul gândurilor” reprezintă o legătură și-o cheie spre opera ulterioară, de limbă franceză, a autorului.

Note:

1. Emil Cioran, *Amurgul gândurilor*, Editura Humanitas, București, 2001, p. 117
2. Idem, p. 86
3. Idem, p. 111
4. Idem, p. 68
5. Idem, p. 93

Bibliography

1. Emil Cioran, *Amurgul gândurilor / The Dusk of Thoughts*, Editura Humanitas, București, 2001